

УДК 81'37=111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.25>

КОНВЕРСІЯ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОГОДНИХ ЯВИЩ У МЕТАФОРИЧНІ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

CONVERSION OF THE NOUNS THAT NAME WEATHER PHENOMENA INTO METAPHORICAL VERBS IN ENGLISH

Кришталь С.М.,

orcid.org/0000-0002-6562-3896

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

У центрі уваги статті – явище метафоричної конверсії, яка передбачає утворення метафоричного дієслова від іменника без зміни його форми. Дане явище вивчається в статті на матеріалі 60 стилістично нейтральних іменників, що називають погодні явища. Наприклад, *breeze* (легкий вітерець, бриз) – *to breeze* (пересуватися, робити щось невимушено, легко), *melt* (танення) – *to melt* (зникати, розсіювати, змінюватися, переходити в іншу форму чи стан), *thunder* (грим) – *to thunder* (створювати звуки, подібні до гуркоту і тріску, що супроводжує блискавку; говорити гучно, різко, гнівно).

Дослідження встановило, що із 60 іменників на позначення погодних явищ в англійській мові 29 переходять в дієслова з метафоричним значенням. Вивчення механізмів метафоричного перенесення показало, що розвиток метафоричного значення дієсловом відбувається виключно на основі реальної фізичної подібності між погодними явищами та процесами, які описуються метафорично. Реальна, а не уявлювана подібність, що запускає процеси метафоризації, призводить до появи вмотивованих метафор.

Беручи до уваги те, яка саме фізична риса об'єднує погодні явища і будь-який інший процес, можна виділити 3 основні групи дієслівних метафор: 1) дієслівні метафори, які об'єднують з погодним явищем інтенсивність дії, а саме її великий прояв, у формі таких характеристик, як кількість, потужність, швидкість, гучність і т. д.; 2) дієслівні метафори, які об'єднують з погодним явищем інтенсивність дії, а саме її слабкий прояв, поступове зникнення, або повна відсутність; 3) дієслівні метафори, які об'єднують з погодним явищем така характеристика, як видимість, а саме її недостатній прояв, або повна відсутність.

Згідно з аналізом, головна сфера застосування метафоричних погодних дієслів – репрезентація манери здійснювати дію. Цю дію можуть виконувати як живі істоти, так і будь-який інший об'єкт зі здатністю до пересування, яка, в свою чергу, може бути істотною, або такою, що об'єктові приписується. В залежності від того, якому погодному явищу уподібнюється об'єкт, його дії представляються як швидкі, потужні, такі, які потребують великої кількості енергії, уривчасті, раптові, поступові, повільні, мляві і т. д. Зв'язок дієслів (через іменники) з такими фізичними показниками, як температура та інтенсивність, робить їх також ідеальним образним засобом опису людських емоцій та ментальних процесів.

У статті робиться висновок, що конверсія, яка супроводжується метафоризацією, ілюструє надзвичайні метафороутворюючі потенції англійської мови. Вона є одним із внутрішніх механізмів мови, які призводять до появи в ній великої кількості метафор.

Ключові слова: іменник, дієслово, метафоричне перенесення, метафорична конверсія, емоція.

The article deals with the phenomenon of metaphorical conversion that involves creating a metaphorical verb on the basis of a noun with the preserved form of the latter. 60 stylistically neutral nouns that name weather conditions are employed in the article to study the phenomenon under analysis. For example, *breeze* (a gentle wind) – *to breeze* (come or go in a casual, light-hearted manner; deal with something with apparently casual ease), *melt* (an act or period of melting) – *to melt* (disappear or disperse; change or merge imperceptibly into another form), *thunder* (a loud rumbling or crashing noise) – *to thunder* (to produce sounds like thunder does; to speak loudly and forcefully or angrily).

The study has shown that 29 words out of 60 nouns that name weather conditions become metaphorical verbs through conversion. Analysis of the mechanisms of metaphorical transference leads to the conclusion that metaphorical meaning is developed exclusively on the basis of real physical likeness between weather phenomena and processes that are described metaphorically. Real, rather than imaginary similarity triggers metaphor creation that results in motivated metaphors.

Proceeding from which physical property unites a weather condition and a process nominated it is possible to single out 3 main groups of verbal metaphors, namely: 1) verbal metaphors that are related to a weather condition through the intensity of the action, in the form of its high manifestation by means of such characteristics as quantity, power, speed, volume etc.; 2) verbal metaphors that are related to a weather condition through the intensity of the action, in the form of its weak manifestation or total absence; 3) verbal metaphors that are related to a weather condition through such characteristic as visibility in the form of its insufficient manifestation or total absence.

According to the analysis, metaphorical weather verbs are mainly used to describe the manner of action, which can be carried out both by animate and inanimate objects capable of moving; the ability can belong to the object naturally or be ascribed. Depending on the weather phenomenon, whose properties are ascribed to the object, its actions can be presented as speedy, powerful, energetic, abrupt, sudden, gradual, slow, etc. The connection of the verbs (through nouns) with such characteristics as temperature and intensity also makes them ideal tools of imagery description of human emotions and mental processes.

The article concludes that conversion, which is accompanied by metaphorical development, illustrates significant metaphorical potential of the English language. It is regarded as one of the inner mechanisms of the language that fills it with metaphors.

Key words: noun, verb, metaphorical transference, metaphorical conversion, emotion.

Постановка проблеми. У центрі уваги статті – явище метафоричної конверсії, яка передбачає утворення метафоричного дієслова від іменника (в його прямому або метафоричному значенні) без зміни його форми. Дане явище вивчається в статті на **матеріалі** слів, що називають погодні умови.

До них належать такі слова, як, наприклад: *avalanche* (сніговий обвал, лавина), *blizzard* (хуртовина), *cloud* (хмара), *drought* (посуха), *drizzle* (дрібний дощ, мряка), *fog* (туман), *flood* (повінь), *gale* (сильний вітер, шторм), *haze* (імла, туман), *hurricane* (ураган), *melt* (танення), *rain* (дощ), *sleet* (сніг з дощем), *sprinkle* (дрібний дощ), *thaw* (відлига), *thunder* (грим), *whirlwind* (вихор; ураган, смерч) і т.д. Всього було проаналізовано 60 іменників, які репрезентують стилістично нейтральні мовні одиниці. Слід зазначити, що архаїзми, поетичні слова та вузькоспеціальні терміни об'єктом даної розвідки не були.

Перехід іменника на позначення погодних явищ в метафоричне дієслово ілюструє іменник *breeze* (легкий вітерець, бриз). Даний іменник на позначення певного погодного явища завдяки нульовій деривації починає використовуватися на позначення дії – віяти, продувати. Але цим справа не обмежується. Утворене дієслово починає вживатися метафорично, тим самим розширюючи свою формоутворювальну парадигму: 1) *come or go in a casual or light-hearted manner* (пересуватися в спокійній, безтурботній манері); 2) *deal with something with apparently casual ease* (робити щось невимушено, легко) [10]. Сема легкості, яку знаходимо в дефініції вихідного слова, стала вирішальною для метафоричного перенесення і призвела до формування двох нових значень.

Отже, **предметом** дослідження в статті виступає метафорична конверсія як засіб утворення метафоричних дієслів, а **об'єктом** – метафоричні дієс-

лова, що утворені методом метафоричної конверсії, на базі іменників на позначення погодних явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що дана стаття продовжує серію публікацій, яку розпочато автором з цієї проблеми [4–6]. Нині вже описано розвиток метафоричної конверсії на матеріалі певних лексичних груп і планується подальша праця в цьому напрямку. Конверсія, яка супроводжується метафоризацією, ілюструє надзвичайні метафороутворюючі потенції англійської мови. Вона є одним із внутрішніх механізмів мови, які призводять до появи в ній великої кількості метафор. Таким чином, дослідження зосереджено на аналізові елемента внутрішньої структури мови, яка в цілому сприяє появі метафор, а не просто на описі метафоричних утворень, що є більш традиційним підходом в сучасних розвідках про метафору.

Говорячи про конверсію, варто зазначити, що незважаючи на те, що інтерес до конверсії в лінгвістиці ніколи не вщухав, метафоричний аспект даного явища залишився поза межами досліджень [7]. З цього погляду вивчення метафоричної конверсії є актуальним і таким, що розширить уявлення про можливості дериваційних процесів в мові, зокрема англійській.

Лексика, що називає погодні явища, вивчалась як у вигляді окремих лексичних одиниць на позначення погоди, так і взагалі, або в складі більшої групи найменувань явищ природи. Взагалі, відмічається, що утворення похідних значень найменувань явищ природи відбувається за рахунок метафоричних перенесень, які є домінуючими в багатьох мовах [8, с. 160, 189]. У статті слова на позначення погоди розглядаються як основа для появи метафоричних дериватів, які відрізняються від слова, від якого вони утворені, лише своєю формоутворювальною парадигмою. В цьому полягає новизна і актуальність даної розвідки.

Постановка завдання. За мету в статті ставиться описати метафоричну конверсію як засіб словотвору і метафоричного збагачення англійської мови на матеріалі іменників на позначення погоди. Дана мета зумовила такі завдання:

1. Описати механізми розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом конверсії від іменника, що називає погодні явища.

2. Виділити основні донорські зони метафоричних дієслів, утворених від іменників на позначення погодних явищ.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показало, що із 60 іменників на позначення погодних явищ в англійській мові 29 переходять в дієслова з метафоричним значенням, що складає майже 50 % всіх слів і є доволі високим показником. Для порівняння, із 60 слів на позначення тварин в англійській мові 35 розвивають метафоричне значення у формі дієслова [5, с. 100].

Як відомо, пусковим механізмом для метафоричного перенесення є схожість, яка може бути як реальною, так і уявленою. Свідомість творця метафори може уявити і зафіксувати в метафорі подібність між будь-якими об'єктами та явищами, навіть тими, які в науковому об'єктивному розумінні не можуть порівнюватись, тому що належать до полярно протилежних класів і систем.

Специфікою групи лексики, що вивчається, є те, що метафоричне перенесення відбувається виключно на основі реальної подібності. Не зафіксовано жодного прикладу, коли б переосмислювався конотативний компонент лексичного значення слів-назв погодних явищ. В кожному випадку поштовхом для метафоричного словотворення виступають реальні фізичні характеристики погодних явищ; схожість між ними і тими процесами, що описуються, призводить до появи вмотивованих метафор. Беручи до уваги те, яка фізична риса об'єднує погодне явище і будь-який інший процес, можна виділити 3 основні групи дієслівних метафор:

1. Дієслівні метафори, які об'єднує з погодним явищем інтенсивність дії, а саме її великий прояв, у формі таких характеристик, як кількість, потужність, швидкість, гучність і т. д (15 слів).

2. Дієслівні метафори, які об'єднує з погодним явищем інтенсивність дії, а саме її слабкий прояв, поступове зникнення, або повна відсутність (8 слів).

3. Дієслівні метафори, які об'єднує з погодним явищем така характеристика, як видимість, а саме її недостатній прояв, або повна відсутність (6 слів).

Наприклад, такі фізичні ознаки, як сила і потужність, лежать в основі перенесення іменника *thunder* – *a loud rumbling or crashing noise heard after a lightning flash* (грим – гуркіт і тріск, що супроводжують блискавку). За допомогою похідного дієслова *to thunder* можна метафорично описати дії будь-якого іншого об'єкту, який видає подібні звуки (наприклад, транспортний засіб, механічний засіб, людина, тощо). У процесі розвитку другого значення даного дієслова були також задіяні асоціативні компоненти процесу людського мислення, а саме асоціація гучності із злістю та тиском, але вирішальною для метафоричного переосмислення все ж таки була реальна фізична схожість: *speak loudly and forcefully or angrily, especially to denounce or criticize* (говорити гучно, різко, гнівно, особливо обвинувачуючи або засуджуючи щось) [10].

Цікаво зауважити, що найближчим українським еквівалентом англійського метафоричного дієслова *to thunder* (гриміти) є книжковий вираз *метати грим і блискавку*, але його вживаність у порівнянні із англійським відповідником стилістично обмежена. Фразеологічність виразу зменшую також і можливості сполучуватись із іншими словами в реченні.

Ідея великої, або занадто великої, кількості лежить в основі метафоричного перенесення дієслова *to flood*, який утворено від іменника *flood* – *an overflow of a large amount of water beyond its normal limits* (виливання великої кількості води, більше за норму) [10]. Всі три значення, які розвиває метафоричне дієслово, передбачають наявність надлишку, надмірного прояву чогось.

Протилежні фізичні характеристики зафіксовані у метафоричному дієслові *to melt*, яке утворилось від іменника *melt* (танення). Значення іменника фіксує поступову зміну первісних якостей до їх повного зникнення, їх перехід в іншу сутність. Це відображається в трьох метафоричних значеннях дієслова: 1) *make or become more tender or loving* (ставати або зробити більш ніжним та люблячим); 2) *disappear or disperse* (зникати або розганяти, розсіювати); 3) *change or merge imperceptibly into another form or state* (змінюватися або непомітно переходити в іншу форму чи стан) [10]. Схожість між природним процесом танення та розвитком певних емоцій, станів очевидна. Обидва процеси проходять однакові стадії, які завершуються зменшенням інтенсивності і переходом в іншу форму існування. Вмотивованість метафори підкреслюється наявністю однакових слів в дефініціях слова в його іменниковій та дієслівній формах (поступово змінюватися, зникати).

Відсутність достатньої видимості уособлюють такі іменники, як *fog, haze, mist, cloud*. Їх метафоричний перехід в форму дієслова базується саме на даній якості, яку втілено в лексичних значеннях дієслів. Наприклад, лексичне значення іменника *fog* (скупчення найдрібніших крапель води або кристалів льоду в нижніх шарах атмосфери, яке робить повітря непрозорим і обмежує видимість) [10] створює велику платформу для порівнянь і, таким чином, метафоричного використання цього слова з метою описання будь-яких об'єктів дійсності, що є незрозумілими або такими, що перешкоджають розуміння. Лексичними відповідниками метафоричного дієслова *to fog* в українській мові виступають слова «*залутувати*», «*спантеличувати*», «*бентежити*».

Звичайно, ідеї великої кількості речовини, або навіть її надлишок і, навпаки, недостатня кількість речовини, що може бути перешкодою для інших процесів, пов'язана в свідомості носіїв мови з негативними / позитивними асоціаціями, але в утворенні метафоричних значень слів на позначення погодних явищ вони (асоціації) не відіграють будь-якої формуючої функції. На відміну від, наприклад, групи слів на позначення тварин, в якій процеси метафоричної конверсії також активні. Вивчення механізмів, які призводять до появи метафоричного значення у дієслів, утворених від іменників на позначення тварин, показує, що у 52% випадків перенесення базується не на реальній схожості об'єктів, а на асоціації, яка пов'язана у свідомості носіїв мови з певною твариною і фіксує емоційне враження людини від неї [4, с. 80]. Такі асоціації у більшості випадків не відображають реальну картину і не зафіксовані в дефініції, яка зосереджена на зовнішньому описові та способі життя тварини. Наприклад, значення дієслова *to rabbit* (багато говорити, базікати, казати щось несуттєве, тривіальне) не має нічого спільного із дефініцією іменника, від якого воно утворене. А саме, *rabbit – a gregarious burrowing plant-eating mammal, with long ears, long hind legs, and a short tail* (кролик – стадна, трав'яїдна тварина, ссавець з довгими вухами, довгими задніми ногами та коротким хвостом) [10]. Дієслівне метафоричне значення, як бачимо, розвивається виключно на асоціації, яка корінням уходить в фольклор та суб'єктивне сприйняття.

Що стосується основних донорських зон метафоричних дієслів, утворених від іменників на позначення погодних явищ, то вони, перш за все, стосуються людини, а також охоплюють широке коло явищ та об'єктів, які певною мірою пов'язані із системою вимірювання. Інакше кажучи, дія,

яку метафоричні дієслова передають, базується на певній кількості одиниць виміру, які потрібні для її здійснення.

Так, для здійснення дії, яку описує метафоричне дієслово *to avalanche* (*engulf or carry off by an avalanche* – поглинати, відносити лавиною) необхідно, щоб той об'єкт або матеріал, які цю дію викликають, були в великій кількості і мали велику потужність. Це зафіксовано в дефініції іменника *avalanche* – *a sudden arrival or occurrence of something in overwhelming quantities* (несподіване прибуття або явище чогось в незліченній кількості) [10]. Із цього виходить, що ця метафора припустима для будь-якого об'єкту, який може існувати або сприйматись як несподіваний і надзвичайно чисельний.

І навпаки, для здійснення дії, яку описує метафоричне дієслово *to drizzle* (*to cause a thin stream of something to trickle* – витікати тонким струмочком) [10], не потрібна ані велика кількість рідини, ані надзвичайна потужність. Ця метафора підходить для опису об'єктів, які подаються дещо обмежено, дозовано.

Слід зазначити, що метафоричні дієслова, які утворені від іменників на позначення погодних явищ, реалізують свої значення у формі як похідних, так і непохідних одиниць, однак принципи їхнього функціонування однакові. Наприклад, дієслова *to pour* і *to flurry* у якості неперехідних описують дії людей, або будь-яких інших істот.

Дієслово *to flurry* описує дії, які не потребують багато енергії, але передбачають швидкість і деяку уривчастість. Таке метафоричне значення дієслова впливає із дефініції іменника *flurry* (шквал) – *a small swirling mass of something, especially snow or leaves, moved by sudden gusts of wind* (невелика вируюча маса снігу або листя, яку пересувають раптові пориви вітру) [10].

Для того, щоб рух людей або інших істот можна було описати за допомогою дієслова *to pour* (від іменника *pour* – злива), потрібна їх присутність у великій кількості. Дієслово використовується для опису великої кількості людей / істот, які пересуваються безперервно упродовж певного часу.

Отже, головна сфера застосування метафоричних дієслів, утворених від іменників на позначення погодних явищ – репрезентація манери здійснювати дію (пересуватися у просторі). Цю дію можуть виконувати як живі істоти, так і будь-який інший об'єкт зі здатністю до пересування, яка, в свою чергу, може бути істотною (наприклад, *to flurry*; український відповідник – метушитися – рухатися безладно, похапливо або заклопотано), або такою, що об'єктові припису-

ється (наприклад, *to rain* (від *rain* - дощ) – падати у незчисленній кількості про будь-що) . В залежності від того, якому погодному явищу уподібнюється об'єкт, його дії представляються як швидкі, потужні, такі, які потребують великої кількості енергії, уривчасті, раптові, поступові, повільні, мляві і т.д. Результатом цих дій (у випадку, якщо метафорично вживається перехідне дієслово) є процеси, які також можна оцінити кількісно і які передбачають перехід в інший стан.

Другою за популярністю сферою застосування метафоричних дієслів, що вивчаються, є сфера людських емоцій та ментальних процесів. Це не випадково, оскільки майже всі погодні явища якимось чином пов'язані із такими фізичними показниками, як температура та інтенсивність, а вони, як відомо, традиційно використовуються в багатьох мовах світу як база для аналогій з процесами, які відбуваються всередині людського тіла і є невидимими.

Процес формування емоції неможливо спостерігати безпосередньо, емоції майже ніколи не виражаються прямо, вони завжди чомусь уподібнюються, тобто основним джерелом емоційно-психологічної лексики є лексика фізична, яка використовується у формі вторинних метафоричних смислів [2, с. 95; 9, с. 80]. Сказане є справедливим і по відношенню до опису ментальних процесів.

Вирази, що описують емоції деякі дослідники називають симптоматичними, оскільки вони в мовній формі фіксують фізіологічну реакцію людини на страх, горе, жалість, лють і т.д., і підтримуються фізіологічними симптомами, що говорить про їхню універсальність [1, с. 31; 3, с. 83].

Представляється цілковито природнім, що майже всі погодні іменники, які мають відношення до температурних змін та видимості, переходять в метафоричні дієслова, що описують емоційні та ментальні процеси. При цьому, іменники, що відображають температурні зміни в природі, стають метафоричними дієсловами, що описують емоційні стани (*calm* – штиль, тиша, *cool* – прохолода, *frost* – мороз), а іменники, пов'язані із видимістю – дієсловами, що репрезентують

пізнавальні процеси (*cloud* – хмара, *fog* – густий туман, *haze*, *mist* – імла, туман). І перші, і другі – єдині засоби говорити про те, що закрито для людського ока. Наприклад, *don't allow your personal feelings to cloud your judgement* (не дозволяй персональним почуттям затьмарювати тобі розум); *the government has been fogging the issue* (уряд затуманює питання); *after I'd cooled off, I realized I was being irrational* (після того, як я охолонув, я зрозумів, що повадився нерозумно) [10].

Висновки:

1. Вивчення механізмів розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом конверсії від іменника на позначення погоди, показує, що у всіх випадках метафоричне перенесення імені із розряду іменників в розряд дієслів базується виключно на реальній подібності між погодними явищами і процесами, які описуються методом метафоричної номінації. Підґрунтям для подібності виступають три основні фізичні характеристики, а саме висока інтенсивність дії; низька інтенсивність дії або її повна відсутність; видимість (частіше у формі її недостатнього прояву або повної відсутності). На базі цього виділяються три основні групи дієслівних метафор, утворених від іменників на позначення погодних явищ.

2. Специфіка метафоричних дієслів, що утворені від іменників на позначення погодних явищ, полягає в тому, що вони походять від слів, які називають фізичні явища з конкретним фізичним виміром (кількість, температура, інтенсивність, швидкість, прозорість і т.д.). Цей факт робить їх, по-перше, ідеальним знаряддям для опису будь якого об'єкту, функціонування якого також підпорядковується законам вимірювання і оцінки фізичних параметрів, а по-друге, образним засобом опису людських емоцій та ментальних процесів.

Надалі планується долучити до дослідження інші групи лексики англійської мови. Вивчення процесів метафоричної конверсії на матеріалі різних лексико-тематичних груп дасть змогу зробити загальні висновки щодо ролі метафоричної конверсії як засобу словотвору і метафоричного збагачення англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апресян В.Ю., Апресян Ю.Д. Метафора в представленні емоцій. *Вопросы языкознания*. 1993. № 3. С. 27–36.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. Москва: Наука, 1976. 383 с.
3. Добровольский Д.О. Образная составляющая в семантике идиом. *Вопросы языкознания*. 1996. № 1. С. 71–93.
4. Кришталь С.М. Емоційне навантаження дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії (на матеріалі англійської мови). *Закарпатські філологічні студії*. № 10. Т. 1. Ужгород, 2019. С. 78–82.
5. Кришталь С.М. Метафорична конверсія в англійській мові. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Вип. 37. Т. 2. Одеса, 2018. С. 100–103.

6. Кришталь С.М. Переклад семантично ускладнених дієслів з англійської мови українською. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Германістика та міжкультурна комунікація*. Вип. 2. Херсон, 2019. С. 103–108.
7. Кубрякова Е.С. Конверсия в современном английском языке. *Вестник ВГУ. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация*. № 2. 2002. С. 33–37.
8. Малюга А.Ф. Найменування явищ природи у зіставному аспекті : монографія (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. Т. 9). Донецьк : ДонНУ, 2013. 246 с.
9. Пименова М.В. Семантика языковой ментальности и импликации. *Филологические науки*. 1999. № 4. С. 80–86.
10. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. 2nd ed. 2010. 1748 p.